

“Մանսդորպայ, գրքին վրայ, նոյնպէս կը յիշատակէ
“Երանեան զոյցներու բեկորները առ Գր. Մագիս-
տրոսի”, գրքի ինչպէս յայտնի է, հրատարակեց
Գր. խալմ. (ի WZKM, 1896, III), 5. “Հանդէս
ամսօրեայ, եւն. 6. Կը յիշատակէ նոյնպէս Hüb-
schmann-ի Հայերէն լեզուաբանութեան նկատմամբ
Ch. Bartholomaei, քննադատութիւնն ի Lit.
Centralblatt Nr. 89, 1897. “... Մ. յոյ (բուն Հայե-
րէն) բառերուն կարգին մէջ կան շատ մը անտա-
յոյ համարներ, եւ նոյնպէս այնպիսիներն ալ որ երկրորդ
մասին” “Պարսկերէն բառերու” մէջ պէտք էին
առնուիլ”, եւն. (տ. ե. “Հանդ. ամս.” 1897.
Օգոստ. 243—249.)

Հայերէն բանասիրութեան եւ լեզուագիտու-
թեան համար մեծապէս օգտակար այս հրատարա-
կութիւնը՝ կը յուսանք ի յ. Kuhn Zeitschrift-ի
ZDMG. ի շտի զարգանայ:

Կը յուսանք եւ կը բաղձնեմք. Հ. Գ. ՄԵՆՆ.

13. Գլխադնորդ գիրք եւն. “Հանդէս Ամ-
սօրեան” (տ. 1897. Յունիս, էջ 187) կանխաւ ծա-
նուցած եւ կարեւոր բառք էր Պրոֆ. Ին այս երկա-
սիրութեանը նկատմամբ, որ այս օրերս հրապարակ
կուէ Հայերէն եւ վրացերէն նշանագրերու ընդարձակ
համեմատութիւն մին է. “Հիմնական ժամանակի
բառ բառականի տարածուած կարծիքը, թէ գրու-
ներու այբուբենը՝ Հայերէն այբուբենին հետ յու-
նարէն գրերէ յառաջ եկած ըլլայ, ամէն գիտնա-
կան ապացոյցմանէ զուրկ (?) ենթադրութիւն մը
է. Իսկ Բրոսեի կարծիքը, թէ գրուածքներն արդէ
հնդկական այբուբենին առնուած խառնուրդ մը
է, լոկ երեւակայութիւն է, 2-րդ Խորհուրդ Պրոֆե-
սորն այլապէս ըսել Հայերէն եւ գրուածքն գրերու
ծագման մասին, վասն զի յամենայն դէպս պաշտ-
պանել կը ճշդի այս գրերու սեմական ծագումը.
սակայն միշտ տարակուսական — եթէ չըտենք գիտ-
նական համեմատութիւնէ զուրկ — ենթադրութիւն
է Պրոֆեսորին ալ կարծիքը, քանի որ համեմա-
տութեանց համար արդի տպագրական ձեւերը
կ’առնուին: Տկար համեմատութեամբ այս ինչոյրը
չի լուստարարել եւ Գարգհատգիի ու Հիւրմանի
ըսածներն աւելի հաւանական կը մնան:

Հ. Գ. ՄԵՆՆ.

14. Дѣя ученыхъ обителъ եւն.

Այս երկասիրութիւնն առանձինն հանուած
է “Братская Помощь” գրքին, որուն վրայ խօսած
ենք արդէ “Հանդէսի” 1897. Դեկտ. թիւին մէջ
(էջ 379. հատ. 8-րդ), ուստի եւ կրնինք աւելորդ
կը համարենք:

Հ. Գ. ՄԵՆՆ.

ԺԱՄԹՈՐՈՒԹԻՒՆ: Այս թուով Կը դիմենք մեր
Յ. Բաժանորդաց Բաժանորդագրութեան ծնւ մը, եւ
կը ինչոյնք որ իրենց հասցեն որոշ գրով գրելու վերջը,
ուղարկեն ըստ դիւրութեան, կամ մեր Յ. Գործակալաց
եւ կամ ուղղակի խմբագրութեանս: Գաղղ. եւ գերմ.
նամակաւորով ալ կ’ընդունուին, բայց կուրսին պատ-
մառաւ 50 ամսով — 50 Ֆլէս. առելի:

ՆՄԱ. “ՀԱՄԻՆԻՈՒՆ”:

ՅԱՅԵՆԻ ԹԵՐԹՈՐԻ ԺԱՂԷՓՈՒՆՆԸ

1. Պարսկեր ի վիճենա: — 2. “Շղջայրական օգնութիւն”:
3. Դր. Սեթիշէն յիշատակին: — 4. “Տիգրան, շաքա-
թաթիկութիւն: — 5. Գրական մրցանակներ: — 6. Պարսկա-
կան աղբիւրները հին նայոց հեթանոսական կրօնի
վրայ: — 7. Վրացի-կաթոլիկների նայոց: — 8. “Բիւ-
զանդիսի”, լուսն: — 9. “Շաւիւն, լրագիրը է- դա-
ղած: — 10. “Վննայարն մի նայարներ”, առ “Նոր-
Դար”, գրած թղթակցութեան պատասխանը:

1. Պարսկի ի վիճենա: “Վաւա”, որ բաւա-
կան ժամանակ վիճենա կեցաւ եւ քաղաքն՝ եւ
մանաւանդ քաղաքին հայերն լաւ ուսումնասիրած
կ’երեւայ, “Բիւզանդիսի” մէջ ժամանակի մ’ի
վեր սկսած է՝ կարծ, բայց հետաքրքրական տեղե-
կութիւններ տալ. Իւր յօդածներն այն առաւել-
ութիւնն ունին, որ իրականութեան սահմանէն
անդին չեն անցնիր: Իւր գրած քաղաքական յօ-
դածներն ալ մտադրութեան արժանի են, վասն
զի միակողմանի ըլլալու վրասն զերծ են: Այս
անգամ (տ. “Բիւզանդիսի” Թիւ 322) գրած է՝ ի
վիճենա գործ տեսնող պարսիկներու վրայ եւ շատ
լաւ կը շարունակէ քանի որ նշանաւոր հայ պա-
տաններն, որոնք իրենց աշխարհութիւնն ու — լե-
զուն կը գործածեն, պարզապէս եկող դաջող պար-
սիկներու համեմատութեան ընկերու: Այս
արգար դիտողութիւնը կ’ընդունինք, որովհետեւ
սկստաւունս եւ ականջաւոր ենք ճշմարտութեան:
Սակայն իսկ խաւ որ հայ վաճառականներու, որոնք
բաւական գործ կը տեսնեն քաղաքին մէջ եւ գոր-
մանայի է — միայն այս հայերն են, որ բաւ ար-
ժանացն կը ճանչնան քաղաքին հետոյ վաճառա-
կաններու գործերու երաշխիք եւ մրցութեան մէջ
յաջողութիւնը հայոցն է: Գրքիցնք այս տողերը,
որպէս զի տարիներէ ի վեր հրապարակին վրայ
գործող հայ վաճառականներու հարկ եղած համ-
բար պաշտպաններ. թէ եւ աւելի հաւերջի գոր-
ծանքներէն ազգային իրականացումով, քանի մը
բաղձալի կ’ետեր ունի — ուղղուել: Անտարակց
“Վաւա” աւելի փորձ գրին շատ աւելի յաջողու-
թեամբ կը պարզէ օր մը կը յուսանք, այս կետը:

2. “Եւրոպայի օգնութիւն”: “Վրձապանդիսի”
մէջ (Թիւ 131) կը կարդանք թէ “ВРАТСКАЯ ПОМОЩЬ”
գրքի խմբագրութիւնը յայտարարել է “Բուռն
վեդ, թէրթիկ միջոցաւ, որ այդ գրքի մինչեւ այժմ
եղած հասոյթից ուղարկուած է Կ. Պոլսի առաւա-
կան գեղապետին ի կարգադրութիւն 13.000 Ֆր.
(մոտ 4, 860 րբ. կուրսով): Այդ փողը գրքիցն
ամբողջ գումարը առաւայ գեղապետն եւ Կ. Պոլսի
հայոց պատարարքն բաշխելու համար առաւայալ
հայերին: Գիրքն ինչպէս յայտնի է, գուռ նոր
հրատարակուեցաւ, եւ արդէն բոլոր առաւ լրագիր-
ներու մտադրութիւնը գրաւած է՝ առանց գոյնի եւ
կողմնակցութեան խտրութեան: Յուսանք թէ ինչ-
պէս գիրքը մի միակ է իւր տեսակին մէջ, նոյնպէս
մասնաշաղկի ծառայութիւնն ալ մի միակ ըլլայ
ցարդ եղած օգնութեանց մէջ: (Համեմատե՛ մա-
նաւանդ նոյն լրագրի 132 ամսաշնորհոյցը):

3. Դր. Սեթիշէնի “Le-
vand Herald” լրագիրն մէջ (4 Դեկտ.) կը կար-
դանք թէ Դր. Վահրամ Թորոպան “Բժշկական

կայսերական ընկերութեան», առջև խօսեր է «կենսաբանական օրհանգիստի» մը խումբ բազմութեան առջև, եւ թէ այս կենսագրութիւնը «ընթացողութեամբ ընդունուեր է, եւ ընկերութեան անդամներէն շատերը ծառայութիւնէն անդին սեղմը են ի նշան համակրանայ: Կենդանութեան ստան կը ծանշուային շատերը ծրարութիւնը զորոնք ընկերութիւն են Դ՝ Վաչրամ էր որ դարձ էր անոր կենսագրութիւնը. մահուանէն վերջը ցոյց տրուած այս պատմութիւնը՝ գոնէ սակաւիկ մը մտքընել կու տայ այս կորստեան ցուր: Կ'մտնանք որ այս կենսագրական ծանօթութիւններն ալ մասնաւոր տեսակով մը ի հրապարակ պիտի հանուին ռուսախօս Դոկտորին կողմէն, իբր մահահաւան: Եւ կը կարծենք թէ ամենալաւ յիշատակարաններէն մէկն է անմահացնելու Դ՝ Սերգիւնի պէս բժշկի մը անունը՝ ապագայ սերնդեան առջև: Երբ խնդրակցութիւնները երկտեսքով բժշկին, որ քաջ ծանօթ է աղէկ «Հանգէտի» ընթերցողաց, իւր դարձ բժշկական կենսագրութիւններով:

4. «Տէրէն» շքեւորութիւնը: «Հանգէտ», վերջին թուին մէջ «Եփրատ» (զոր տակաւին տեսած չենք) հրատարակութեան կը սպասէինք: յայնպիսի գտնաբեր մը առջև — «Տիգրիս» որ կը հրատարակուի ի Կիւս-Երդի (օտար երկրացի բաժնորդագրութիւն 10 Փր. Հառցէն) To the Dickris Publishing Co, 628 Third Ave, New-York City): Աղբայրին, գրական եւ քաղաքական տիպոգրֆերով եւ յայտն պատկերով մը զարգացուած է ծակաբար: 1 եւ 2 թուերը տեսած չենք տակաւին: Միայն 3 թուին որոշ գաղափար կազմել անհնարին է: Հայտնին թիւերը մին է — ահա աւելցող առաւելութիւն: Մանրագրութեան գնանդական լեւրու հաւաքածոյը մը: Անշուշտ խմբագրութիւնը յաւորել թուերով առիթ կու տայ «Հանգէտի», որոշ իմանալու այս նոր լրագրին ուղղութիւնը... Զայս կ'ըսենք խմբագրութեան ուշադրութիւնը հրատարակ. համար, վասն զի լրագրի, շարաթաթիւրէ զարգացողութեան օգտակար է այս, բայց անհամեմատ աւելի օգտակար է՝ որոշ ուղղութեամբ գէշի ի նպատակ մը (գրական, քաղաքական, աղբայրին եւայլն) դիմող լրագրի մը հրատարակութիւնը: Այս մտղութեան յայտնութիւն, որ կախում ունի ապահովագրութեան մը նշանակած կենտրոն գործարարութիւնէն: Փոխանակ նոր լրագրի թիւէ այդ ընկերութիւնը «Հայր» զորացրին, առաւել մեծ կ'ըլլար աղբայրութիւնը: Հաւաքական տկար ոյժերն ալ շատ անգամ՝ առանձնական հանձնարէ մ'աւելի օգտու կ'ունենան... :

5. Գրական Բնագիտութիւն: «Լուսմ երբ» կ'ըսէ «Մշակ» (թիւ 136) որ Թիֆլիսէ Հայոց Հրատարակչական ընկերութեան մէջ ներկայումս մշակուած է գրական միջանակներ նշանակելու խնդիրը: Ընկերութեան ընդհանուր ժողովը հասանութիւն է տուել վարչականին, թողնելով նրան մշակել վարչութեան եւ խմբագրական մասնագործի կրա... :

6. Պարսկական արեւելահայերէն լեզու հայոց հնաթանգարանի լեզուի կրթչ: «Սոսորթ» Մարտիկոսի հնագիտական ժողովի արեւելեան յանձնագործի նիստում, Բարսեւ Էսախեյլեւի կարգաց մը հետա-

քերական գեղեցւածք — «Պարսկ. աղբ. հին Հայոց հեթ. կր. վայր: Բարսեւ Էսախեյլեւ գեղեցումը մի ընդարձակ ուսումնասիրութիւն է հին Հայոց կրօնի: Ձեկնցանող մանրամասն քննում է հին Հայաստանի բոլոր աստուածներին անունները եւ նրանց համեմատում է հին իրանական պանթեոնի անուններին հետ, ցոյց տալով Հայոց եւ Պարսկ հին դասականութեանց նմանութիւնը: Այդ ուսումնասիրութիւնը պիտի լայն տեսնի «Արեւելեան հնութիւններ» հանդիսի էջերում» («Արեւելեան» Թիւ 135): Իսկ Պր. Էսախեյլեւի Մանրագրագրութիւնը՝ «С. Петербургскія Вѣдомости» լրագրին մէջ (14/26-նոյ)՝ «Մոսկուայի կայս. հնագրականութեան տնայնագրութիւն» առթիւ դարձ երկայն յօդուածին մէջ, այս հետաքերական յօդուածին նկատմամբ կ'ըսէ. «Այս խաղաղութիւնը... տեսակ մը յաւելած եւ ամբողջութիւն կու տայ Պրոֆ. Գեյցերի՝ նորեւ լայն տեսած նման նորինակ աշխատութեանը»:

7. Վրացի կ'ութիւններէ հոնցը: Արեւելու բանասիրականներու շարք մը սկսած է հրատարակել «Մշակ» (թիւ 137—138): Եւրոպացի հանրապետ այն տեսակ համալուծում տարածուած է (անշուշտ շնորհիւ «աղագր» վրացիներու հրատարակութեանց) թէ Վաւկասի եւ ի մասնաւոր Թիֆլիսի հայ-կաթողիկէի թիւն հազիւ քանի մը հարկեր հասնի ի Վաւկաս: 26-էք դիտել թէ այս աղագրութեան վրացիներն ի՞նչ նպատակ ունին այսպիսի խնդրութեանը (չքննել) անմիտ բարբառներով: Բայց այս միայն դիտելով թէ շատ կարեւոր կրօնական խնդիրներ «Կեփին» այս պահուս ի կազմէն շնորհ Հայ-կաթողիկէներու, եւ ուսումնայն մամուլին իւր ջանքերով թիւն կու տայ, ինչպէս վերջերս հրատարակուած յօդուածներէ կը տեսնենք: Այս հրատարակութեան «Մշակ» յօդուածները, որոշ շնորհակալ փաստերով ամփոփեան կարեւոր կը լինայ «ապրանք» վրացիները: Առաջին յօդուածն իսկ ուշադրութեան արժանի է պատկերով լինելով «Մշակ» յօդուածները, որոնց նմոյն տուած էր «մեծ իշխանի վրացի»:

8. Բաշկիրներէ լուսն: Մեծամեծ նուիրատուութիւնները կը լինենք, վասն զի քաղաքական օրինակ են հրատարակող ուղղութեանը: Բայց ի՞նչ կ'ըսէք, երբ հայ իշխանի մը — հայերէն լեզուի մը, կ'ընէ իւր զօրութեան համեմատ նուիրատուութիւնը իւր անձնական գրպանէ...: Բիւրգանդիսին խմբագրութեան 500 ղե-ի գումար մը կը զնէ Վաւկ. 8. Օրմանեան Պարսկագրին տրամադրութեան տակ խաղաղի կարօտեց զմեծնային անվերական պաշտերուն համար, Գարսեւ 500 ղե. «խեղճ եւ անոգ գաղթականներուն համար», որ Վաւկայէն եւայլն ի Կ. Պոլսի կը դառնան: 500 ղե. եւս՝ «Աղբ. հիւանդանոցի բազմակարօտ ընդհանրին», ուրեմն գումար 1500 ղե. (կըք է 316 Փր.)՝ Մեծ չէ այն այս գումարը, բայց հայ խմբագրի մ 1 Ֆրանսի կը համեմատի ընչաչառ մեծատուններու 10, 20 եւայլն հազարներու: Vivant sequentes!

